Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 4. TRAVANJ 1936. GOD. IV.

Izlazi mjesečno. Pretplata Din 100·— godišnje, Dinara 50·— polugodišnje.

Cijena Din 10·—

19846

ZAGREPČANI uveličajte izlaganjem i posjetom vaš

ZAGREBAČKI ZBOR

2.—11. V. 1936.

XXV. PROLJ. SPEC. SAJAM: XIII. Salon automobila, »Udobni stan«, »Kućni vrt«, Turizam, Ljeto i Sport, Poljoprivreda, Perad, Kunići.

Natječaj za narodnu ljetnu žensku haljinu „Kevica".

Na željeznicama 27. IV.—16. V. besplatni povratak, na jadr. parobrodima viši razred za cijenu nižega.

INDUSTRIJA KARTONAŽE izradjuje u tu struku zasjecajuće predmete kao kutije za poštu, kaseta i papirnate vrećice i t. d.

VIKTOR KOVAČIĆ

Branimirova 43 ZAGREB Telefon 65-28

U T E M E L J E N O 1 9 0 0.

JULIO DEUTSCH

Z A G R E B
MIRAMARSKA CESTA 20
TELEFONI: 5163 i 8616

Najpovoljnije nabavno vrelo za sav građevni materijal.

Utemeljeno 1894.

TEHNIČKA RADNJA

IGN. DEUTSCH I BRAT

TELEFON 42-86 ZAGREB MASARYKOVA 20

Sve tehničke potrebštine za ***industriju, obrt, gradjevnu ind., poljoprivredu, hoteljerstvo i kućanstvo.*** — Specijalni odio za **pumpe** za svaku potrebu.

TRAŽITE PONUDE.

TKANINE ZA POKUĆTVO

PIROTSKI, PERZIJSKI ĆILIMI

S. TURKOVIĆ ZAGREB, ILICA 5 – OKTOGON
TELEFON 22-19

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREPČANA

BROJ 4. GOD. IV. TRAVANJ 1936.

Antonija K. Cvijić:

Spod starih hižnih boltah

Jeseni god. 1710. »rezburkala« se je opća uzbudjenost medju pitomim purgarima zagrebačkog brda Griča kao i ispod varoških utvrda, po glibinama Podbrežja, od tamošnje malobrojne vlestele izmedju siromašnih potleušica, nazvano Villicza (kasnija Ilica). Purgare su od uvijek pritiskivali teški jadi, od uvijek su bili kruto zapostavljeni iza vidjenijeg sloja gradjanstva, trgovačkog i činovničkog staleža. Te ponizne ponajviše nepismene duše, koje su pod službeni spis umjesto svog imena tvrdom žuljevom šakom stavljali svoj križek, što je vrijedilo toliko, kao što snažan stisak desnice za sklopljeni ugovor, odjednom izgubili mnogovijekovnu strpljivost. Bit će da ih je popuntala mladež šireg vidokruga, neka se riješe preponiznog strahopočitanja pred gromovnicima »sake fele«, neka i oni budu »ljudi«.

Stari purgari rado slušaju mladje, jer se pouzdavaju u njihovu snagu i »vučeniju glavu«, a na posljetku su to oni, koji će ih jednoć hraniti i na čijim će rukama ispustiti svoju pravednu dušu. Sad se pod hižnim boltama vijećalo i vijećalo, kako da se ta prezrena »niža klasa« riješi prevelikih štibra, koje se već nikako ne mogu smagati. Skupljali se susjedi u sve većem broju, dok im nije pod boltama bivalo pretijesno, pa oni bez ikakove zle namjere izašli na ulicu, da se u većim broju dalje razgovaraju.

Ovo neobično vijećanje na sred ceste činilo se »Plemenitom Magistratušu« vrlo sumnjivo, pa kad se to dogadjalo sve češće, gospoda šenatori duboko umočili gušća pera i sastavili prijavu na Orszag, zapravo na Hrvatski sabor, da su zagrebački purgari od nekog doba opasni »puntari, rebeliši, i občinskoga reda rezvalniki«.

Za ovu neosnovanu »krivicu« naskoro su doznali purgari, ali ovaj put nisu mirovali, jer tereti, ne samo općinski nego i državni, rastu još uvijek »kakti medvedgradsko plašilo«. Pisale se žalbe i molbe na Plemeniti Magistratuš kakti na prvu instanciju, ali nema odgovora, kano da interese malih ljudi ne treba uzeti u obzir. A ma baš nitko se ne će »genuti«, da

vu varoškom spravišču zagovara purgarske »poteščice« i potrebne »poleščice«. Napokon se purgari pitanju: »Gda se kmeti, ki nisu ni slobodnjaki, na svoju krivicu pritužiti smeju, zakaj nebi slobodni purgari zagrebački dostojnim modušom isto smeli včiniti?«

Zagrebački purgari imadu svoj posebni ponos, jer se i njih tiču iste starinske pravice kao što »gjergjene« i visoko poštovane plemiće, cesarske oficire, duhovnike i biškupe, staleže, vlastelu na gruntu i činovnike. O tome može da se uvjeri svaki stranac, ušavši na mala varoška vrata, nazvana »Zvirce« (Dverce-dveri) ispod starog Habernika iliti Feuerthurma, na čijem zidu je latinskim riječima ovjekovječena dika i ponos svakog Zagrepčanina, a glasi u domaćem jeziku:

Anno 1242.
Tatari poništitelji vugerske kraljevine.
Od Horvatah na Grobničkom polju potučeni.
Vugerska Tatarom oteta i proteranom kralju
Beli IIII. velikodušno povračena.

ZAGREB KRALJEVSKIM SLOBODNIM VAROŠEM
od kralja Bele očitovan.

Učeni svijet znade o tome mnogo više, jer može da čita »Bullu aurea-u«, taj prevažni spis, koji je pohranjen u državnom arhivu (izložen na uvid pod vitrinom). No purgari su se uvijek zadovoljavali tim kratkim napisom, svjedočanstvom stečenih sloboština u njihovih predja, pa su te dične riječi bijelom vapnenom bojom zapisali po potamnjelim hižnim boltama.

Ovo im je velika utjeha i u času, kad sastavljaju »šupliku« na hrvatski sabor, te ju dobro »pregruntavaju«, jer su svijesni goleme smionosti, što Plemeniti Magistratuš tuže Orszagu. Čitajući dandanas originalni spis, divimo se karakterističnom stilu onog doba, lijepoj zagrebačkoj purgarskoj kajkavštini, koja tada još nije bila zaražena germanizmima, već se tu i tamo od nužde služila kojim službenim latinskim izrazom.

Rubrum i naslov (latinski):

Plemenitoj Gospodi kraljevine Dalmacije, Horvatske
i Slavonije, Staležima i Redovima, Gospodi najmilostivijoj
i najpoštovanijoj pokorna predstavka. Služba naša ponizna,
da je vu Milošču plemenitoga orsaga preporučena:

Morali smo siromahi razumeti, da smo od Plemenitoga našega Magistratuša pred Plemenitem Orszagom obtuženi, kak da bi mi bili PUNTARI

i občinskoga mira RAZVALNIKI, kaj vendar hvala milostivnomu Gospodinu Bogu do nas neče se najti. Da pako Plemeniti Orszag ozbilno vputi se vu čem je Dugovajnje (stvar) naše onak poniznem zakonom (načinom) napervo dajemo.

Kada bi mi naše nekoje potevčice Plemenitomu Magistratošu po našem memorijalu kakti perve instantie bili poniznem zakonom napervo dali, nikakovoga odlučka, menje poleščice jesmo mogli dobiti; zatem poslali smo prisežnoga banskoga človeka po njem vendar niti su vnogo odgovorili, niti su nam na našu poniznu šupliku (molbu) dekretuma (odluku) dali. Videvši anda da vude (ovdje) nikakve poleščice imati nemoremo, naše poteščice vse i do slednje (posljednje) našemu Milostivnom Poglavniku (glavar, cesar) poslali i pravične poleščice i pravice prosili jesmo, od kuda takaj milostivne Rezolucije i Pravice vsaki dan nadejemo se. Zato anda Plemeniti Orszag milostivno naj premisli, jesmo li zato Puntari ili Rebeliši, da nevolje naše spravivši se vsi zkupa prez nikakve larme včinili smo popisali i pri Plemenitomu Magistratošu nemoguči dobiti poleščice, k našemu Milostivnomu Poglavniku za naše nevolje, koje Gospodin Bog naj bolje zna, vtekli smo se.

Akoprem Plemeniti Magistratuš vu nekoje Constitutiae vupira se i nje tak razumeti hoče, da se mi, niti skupa spraviti, niti govoriti menje za naše poteščice tužbe dati moremo, ništar majnje i vu tom dali smo Milostivnom Poglavniku gravamen, da se Constituae ne mogu tak razumeti, ar ako kmeti za svoju krivicu tužiti mogu, zakaj nebi slobodni purgari dostojnem modušem, tem Milostivnomu Poglavniku tužiti se mogli.

Zato od strane božje i za božju volju molimo se Plemenitomu Orszagu, poklakam od našeg fiskuša (varoški fiškal) takaj ostavljeni jesmo, niti raznmnoga prokuratora (odvjetnika) dobiti moremo, ni pako nevolni, kad bi naša dugovajnja treba ravnati, nerazmemo, prosimo i molimo se da nam jednoga razumnoga prokuratora Plemeniti Orszag milostivno odluči, k tomu molimo se, da Plemeniti Orszag do previdjejnja našeh nevojl i poteščic prepove (zabrani) Plemenitomu Magistratošu da nam vu životu, al vu našem siromaškem imetku ništar nemaju činiti, ar vezda siromahi vsi vu strahnu derščemo, ar grožnje po vulicah idu, da nam Plemeniti Magistratuš glave včiniti hoče seči, česa vendar zato, da za nevolje naše stoimo i govorimo nesmo zaslužili, niti se nam, Gospodin Bog nedaj toga dočakati, niti smo toga nigdar činit pomislili, zakaj bi takove kaštige vredni bili. Da smo pako za takove ljude pred Plemenitem Orszagom proklamerani, veliko je to našega poštenoga glasa porušenje, za koje Gospodin Bog, Milostivni Poglavnik, i Plemeniti Orszag nam včinjene krivice ufamo se da nas neče ostaviti; prosimo i molimo se na dalje Plemenitomu Orszagu da naše nevolje Milostivnom Poglavniku milostivno preporučiti dostoji.

Čekajuči od Plemenitoga Orszaga Dekretum Milostivnoga, ostajemo

Plemenitoga Orszaga

Sluge ponizni i pokorni i
sirote nevolne
Purgari Zagrebački

(Acta Congregationum fasc. XVII. No 24. prilozi
uz saborski dnevnik od 20-toga octobra 1710).

Naivni zagrebački purgari, koji su ovu »šupliku« potpisali kolektivno, da pojedinac izbjegne progonu i šakanama, nisu znali, da se hrvatski sabor nesmije pačati u komunalne sporove. A da je i smio, slaba bi za njih bila korist. Tamošnja gospoda, imenovana i plaćena od naroda, da čuvaju njegove interese, ,imali su prečega posla, raspali se u dvije protivničke stranke, pa se u saboru širio sve veći jaz izmedju rodoljubnih hrvatskih plemića i odnarodjenih velikaša-sebičnjaka. Od kralja Josipa I. za hrvatskoga bana imenovani grof Ivan Palffy zavirivao bi u Hrvtsku tek jedan put u godini, da ne izgubi čast (recte plaću), pa je hrvatski sabor na svoju ruku podijelio poslove tako, da je sudstvo i unutarnju upravu kraljevine predao zagrebačkom biskupu Martinu Brajkoviću, a vojnički odio banske vlasti domaćem grofu Petru Kegleviću.

Sve to bilo je razlogom, da zagrebački purgari na svoju smjernu molbu nikad nisu primili odgovora ma s koje strane. Neriješeni spisi drijemali u gomilama, purgari u vječito varavim nadama drijemali dalje pod svojim boltama, a Plemeniti Magistratuš se spokojno sunčao, obasjan slavom prošlih, junačkih vremena drevnoga Griča.

Ivan Ulčnik: Nastavak 19.

Naši stari zagrebački privrednici

GUSTAV ADOLF WELLER. — Starijim zagrepčanima još je danas u pameti jedan gospodin susretljiv, dosta krupan, dobrog izgleda, uvijek »Gemütlich«. Šetao bi se najviše od Jelačićevog trga do svojih kuća u Palmotićevoj ulici. Akoprem nije sasma dobro hrvatski govorio, ipak ga je u tadanjem Zagrebu sve poznalo. Bio je to Gustav Weller po svom zanimanju još bolje poznat kao »maler«, kako se je tada soboslikare po zagrebački nazivalo.

Gustav Adolf Weller rodio se 1842. u Herfortu u pruskoj pokrajini Westfal. Otac mu bijaše optičar. Po predaji i grbu plemić. Pučku i višu građansku školu svršio je u rodnom mjestu. U industrijalnom mjestu Biefeldu, koje bijaše blizu njegovog rodnog mjesta, izučio je umjetno slikanje na staklu te soboslikarski obrt. Godine 1860. položi pomoćnički ispit. Već godine 1861. uputi se po tadanjem običaju u svijet, pa je radio u Hamburgu, Berlinu, Leipzigu, Dresdenu i Beču gdje je ostao dulje vremena, a ujedno je tu kao izvanredan slušač polazio tehniku, da se u svom zanatu bolje stručno izobrazi.

U drugoj polovici prošlog stoljeća došlo je iz tuđine k nam u Hrvatsku mnogo obrtnika, naročito Nijemaca. Razlog je tome bio što mi u ono doba nismo imali dovoljno domaćih obrtnika, a naročito ne onih koji su zasijecali u građevnu struku, među koje je spadalo i soboslikarstvo. U drugom redu pogodovao je naseljivanju stranaca, naročito Nijemaca, desetgodišnji austrijsko-njemački apsolutizam koji je nastojao da ih po Hrvatskoj što više naseli, da tako ojača upliv tih doseljenika na domaći živalj.

U takovim prilikama dođe Weller oko godine 1864. u Hrvatsku. Najprije je radio u Varaždinskim Toplicama, gdje je slikao veliku plesnu dvoranu u staroj kupališnoj zgradi. Wellerove slikarije još danas u toj dvorani postoje. Zatim radio je u Krapinskim Toplicama i u Zagrebu. U Sisak došao je godine 1865. Tu se je udomio. Godine 1867. dobio je od sisačko-topolovečkog ceha povelju kojom je priznat kao soboslikarski

majstor. Iste godine oženio se iz Kutine sa Antonijom rođenom Širolla, koja umre u Zagrebu 26. studenoga 1879. u 28 godini. U to vrijeme radio je mnogo po Slavoniji, gdje je slikao mnoge crkve i kupališta te vlastelinske dvorce.

Iza gradnje južne željezničke pruge Zagreb — Sisak počeo je Sisak oko 1870. nazadovati, jer je tamošnja žitna trgovina jako oslabila. Zapazivši Weller nazadovanje Siska, preselio se u Zagreb, koji se je baš u to vrijeme počeo razvijati u smjeru doljnjeg grada. Otvarale su se nove ulice naročito oko Novog trga, (kasnije Zrinjevca), na kojem je prije toga bilo sajmište. Gradilo se mnogo novih kuća. Naravno da je tu bilo za Wellera mnogo posla. Glasom obrtnog registra iz godine 1873. proizlazi da je Weller 12. svibnja započeo bojadisarski obrt u Ilici. Kada se je god. 1876. za banovanja Ivana Mažuranića gradila bolnica (ludnica) u Stenjevcu, Weller je u tom zavodu izveo soboslikarske i ličilarske radnje.

God. 1880. oženi se po drugi puta sa Katarinom rođenom Zach, koja je došla iz Schön-See u Würtenbergu u Zagreb i bila kod ujaka Josipa Zacha u Mesničkoj ulici broj 12. U ono doba bio je običaj da su kćeri građanskih obitelji, da budu bolje domaćice, učile kuhati u kuhinjama većih zagrebačkih restauracija, tako je Katarina učila kuhati u tada poznatoj restauraciji i svratištu Matije Pruknera u Ilici broj 44. Tu upoznade Weller Katarinu Zach i s njom se oženi.

J o s i p Z a c h nekad poznati zagrebački građanin rođen je god. 1818. u Schön-See u Würtenbergu. Došao je u Zagreb oko god. 1845. Već god. 1849. imao je u Zagrebu krčmu u Ilici broj 573 (danas br. 31.), u kojoj su se naši purgeri rado sastajali. Njegova supruga Barbara rođena je 1822. God. 1861. kupi kuću u Mesničkoj ulici broj 135, (danas br. 12), kamo preseli krčmu. God. 1862. otvori još malu trgovinu mješovite robe. Krčmu napusti početkom 1878. Zach je umro 1879., a supruga Barbara umrla je još god. 1877. Ostavili su kćerku Anku udatu Kale, te nećakinju Katarinu kasnije udatu Weller.

Poslije velikog potresa 1880. mnogo je kuća stradalo naročito su u u njima raspucali zidovi. Naravno da je u tim prilikama za Wellera bilo mnogo posla. Nakon okupacije Bosne i Hercegovine radio je Weller i na željezničkim zgradama u okupiranim zemljama. Kako je Weller bio inteligentan obrtnik, a skroz spreman u svom poslu, to se uz njegovu marljivost posao sve više povećavao. Godine 1886. povjereno mu je ličenje velikog centralnog kolodvora u Budimpešti, koju je radnju za čudo dobio, akoprem je bio iz Zagreba, dapače je bio već pravi Zagrepčanin.

Da može laglje obavljati poslove i po Madžarskoj morade uzeti obrtnicu u Budimpešti, naravno da je to bilo privremenog značaja. Isti godine dobije ličenje novog velikog lančanog mosta na Margaretski otok. Radio je ličilarske poslove na svim željezničkim prugama Hrvatske i Madžarske.

Kada je godine 1861. izgrađen željeznički most preko Save kod Zagreba, obavio je Weller i njegovo ličenje.

Godine 1892. nakon više od 40 godišnjeg rada napustio je Weller obrt i povukao se u mir. Na sjednici gradskog zastupstva 19. prosinca 1884. dobije Weller zavičajnost grada Zagreba. Na istoj sjednici primljeni su u zavičajnu vezu i Eugen Kumičić, hrvatski književnik i kasnije zastupnik na Hrvatskom saboru, Fijan Andrija i Mandrović Adam, članovi drame Hrvatskog Narodnog kazališta, te dr. Šime Mazzura, tadanji gradski odvjetnik.

Kada se je gradio državni kolodvor ili kako smo ga nazivali »novi kolodvor« na trgu kralja Tomislava za razliku od onog starog na današnjem Bleiweisovom trgu, bio je Weller u redovima tadanjih građana boraca koji su glasno zastupali mišljenje da se taj »novi kolodvor« gradi preblizu središtu grada. Ta grupa građana predlagala je da bi se kolodvor imao graditi bar 500 metara južnije prema Savi. Zanimljivo je da je tadanji zajednički ugarski ministar trgovine Baroš, koji je bio po zvanju inžinir zastupao isto mišljenje. Baroš akoprem po narodnosti Madžar, dakle svakako ne odviše sklon hrvatskom Zagrebu, vidio je kao stručnjak-inžinir, da je naprikladnije da se Zagreb širi u južnom pravcu. Na žalost su tadanji mjerodavni faktori na magistratu na čelu sa načelnikom dr. Amrušem bili mišljenja, da je i ono mjesto, gdje je kolodvor građen, predaleko od središta (Jelačićevog trga). Preplašili su se onih kukuruznih poljana koje su dijelile grad od novog kolodvora. Kasniji razvitak Zagreba dao je Welleru i njegovim istomišljenicima pravo. Kolodvor sa prugom faktično je kao brklja zatvorio širenje modernog Zagreba prama jugu. Zagreb je bio prisiljen na nenaravni razvitak prama istoku. Prama zapadu nije se mogao širiti jer mu je već god. 1860. to zapriječio tako zvani »Stari kolodvor« a god. 1889. je tu zapreku upotpunila izgradnja tadanje »Rudolfove vojarne« sada vojarna Hrvatskog bana Petra Zrinjskog.

God. 1885. zatraži Weller građevnu dozvolu za kuću u tada još neotvorenom dijelu Đorđićeve ulice.[1] Ova molba bila je predmetom rasprave na sjednici gradskog zastupstva 28. travnja 1885. gdje je zaključeno da se prije podijeljenja građevne dozvole ima riješiti pitanje posvemašnjeg

[1] Ulica, koja je vodila sa Zrinskog trga u Petrinjsku ulicu kraj Petrinjske vojarne, dobi ime Đorđićeva ulica (do tada je bila bez imena). Ulica, koja se je iz tadanje Puževe (Jurišićeve) ulice protezala na jug, a zvala se je do tada Vrtljarska, dobije ime Palmotićeva ulica. Ove ulice imenovane su sa mnogim ostalim zagrebačkim ulicama na sjednici gradskog zastupstva 24. travnja 1878., kada su gotovo sva stara imena doljnjogradskih ulica promjenjena.

O tadanjem imenovanju zagrebačkih ulica donijet ćemo opširniji članak, u kojem ćemo opisati, kako je došlo do imenovanja novih te promjene imena starim ulicama.

otvorenja nove ulice. Otvorenje je u načelu dozvoljeno, te je Weller mogao kuću graditi na crti ove ulice, ali bez zahtijeva da se ulica sasma otvori prije nego što je to biti u interesu gradske općine. Kuća je izgrađena god. 1887. pod kućnim brojem 28 u Palmotićevoj ulici.

Sjećamo se da je sagrađena Wellerova kuća prije kojih trideset godina bila jedina zgrada u zapadnom a neotvorenom dijelu Đorgjićeve ulice.

Da se iz ove ulice dodje u Petrinjsku ulicu Weller je dozvolio prolaz kroz svoju kuću u Petrinjskoj ulici, (ta je kuća srušena kada je Đorgjićeva ulica skroz u Petrinjsku ulicu otvorena). Ovaj nužni prolaz bio je poznat pod imenom »kroz Wellerovo«. Mi stariji znamo kada smo iz Petrinjske ulice »kroz Wellerovo« prolazili na »novi fihplac« vidjevali smo mnogo godina jednog starog staretinara koji je kupovao kosti, stare krpe i staro željezo, a mi bi još kao djeca k starom u papiru donašali kosti, za koje bi dobili dva ili tri novčića za »bonbone«. U ono doba bio je to jedini zagrebački staretinar koji se je bavio kupovanjem i prodavanjem gore navedenih otpadaka.

Zaključkom gradskog zastupstva od 5. travnja 1910. izvlastila je gradska općina nekretnine Gustava Wellera sastojeće iz kuće u Petrinjskoj ulici sa dvorištem i vrtom (gdje se nalazio spomenuti staretinar) u površini od 342 čet. hv. To izvlaštenje potvrdila je tadanja zemaljska vlada, što je proglašeno na sjednici gradskog zastupstva 6. lipnja 1910.

Isto tako utemeljio je Weller Palmotićevu ulicu do Jezuitske crkve. Položio je cijevi za vodovod proveo kanalizaciju sve na svoj trošak. Kako je Weller imao u toj ulici velika gradilišta počeo je tamo prvi graditi kuće. Godine 1890. sagradi dvokatnu kuću broj 15, god. 1892. broj 32, a god. 1894. na istom broju dvokatnu dvorišnu zgradu. Kako se u ono doba današnja Boškovićeva i Amruševa ulica nisu protezale do Palmotićeve ulice, prolazilo se u Wellerove kuće kroz kuću u Petrinjskoj ulici broj 31, kroz koju se još i danas prolazi. God. 1905. gradio je Weller dvije trokatnice na uglu Palmotićeve i Đorgjićeve ulice. Ove kuće izgradio je tada još mladi arhitekt Vjekoslav Heinzel, dok je prijašnje kuće gradio Weller u vlastitoj režiji a sve po nacrtu već pokojnog arhitekta Kune Weidmana.

U sklopu kuća u Palmotićevoj ulici uredio je Weller krasan vrt, kojeg se ostaci još i danas vide. U sredini vrta bila je sagrađena krasna kućica, takozvani »Lusthaus«, a po vrtu su bile postavljeni razni kameni kipovi. U vrtu je bilo zasađeno krasno cvijeće i drveće. Od svega se danas zapažaju samo neki ostaci, koji ipak prolazniku govore, da je tu nekad bilo krasno šetalište. Na okolo izgrađene nove kuće osakatile su vrt, a ozbiljna i teška vremena uzrokovala su da je vrt i sasma zapušten.

God. 1912. i 1914. sagradio je Weller u Đorgjićevoj ulici dvije daljnje

trokatnice, koje gradnje je rukovodio njegov sin Gustav Weller ovlašteni arhitekt.

God. 1905. osnuje sa arhitektom Holjcem, Heinzelom i graditeljskim savjetnikom Bolleom Štedionu, zalagaonu i dražbovaonu u Preradovićevoj ulici u kojem zavodu je bio njegov stariji sin Milan kao ravnatelj.

Gustev Weller imao je smisla i za socijalne ustanove kojih prije rata nije bilo toliko kao danas. Još za načelnikovanja Mošinskoga a kasnije Amruševog radio je Weller na osnutku prenoćišta i dječjeg skloništa.

Weller bio je po vjeri protestant. U svojoj crkvenoj općini sudjelovao je aktivnim radom pa je kroz više godina bio crkveni presbiter. Prigodom gradnje nove protestantske crkve god. 1883. obavio je crkveno slikanje besplatno. Gustav Weller marljivim dugogodišnjim radom i poslovnom spretnošću stekao je velik imetak koji je uložio u gradnju kuća. Kao bogat čovjek nije nikada zaboravio na sirotinju, koja je u njem našla uvijek darežljive ruke. Podupirao je naša humanitarna društva, pa je mnogima bio i članom. God. 1930. proslavi zlatan pir svog sretnog i zadovoljnog braka i obiteljskog života.

God. 1932. umre u visokoj starosti od 92 godine. Moglo se je ustvrditi da je pred smrt bio najstariji zagrebački građanin.

Ostavio je suprugu Katarinu, koja još i danas u krugu svoje djece i mnogobrojne unučadi zadovoljno živi, kćerku Antoniju pl. Brigljević, udovu iza veleposjednika i turopoljskog komeša Ladislava Brigljevića, koji je kao naš »Lacko« bio u Zagrebu dobro poznat, sina Miroslava bivšeg ravnatelja Jugoslavenske banke, sada privatnog činovnika na Sušaku, te ovl. arh. Gustava Wellera.

* *
*

Spomenuli smo da je Josip Zach kupio kuću u Mesničkoj ulici broj 12. Ova kuća kao i njena bliža okolina zanimiva je točka iz prošlosti Zagreba, pa ćemo to u kratko opisati.

Ako sa Griča kod drvene ograde gledamo prama kući Grič broj 1. (nekada Daubachijevoj, kasnije ljekarnika Novaka), vidjet ćemo da se sa sjeverne strane Novakove kuće prama kući u Mesničkoj ulici broj 16 spušta jedan stari ruševan zid izgrađen od surovog netesanog kamena. Taj zid spojen je sa zidom koji se provlači ispod šetališne drvene ograde na Griču i služi kao potporni zid gornjeg dijela vrta kuće broj 12 (sada vlasništvo suvlasnika Barac). Sa Griča se taj potporni zid dobro ne vidi, jer je obrašten zelenilom. Bolje se vidi sa Mesničke ulice odnosno sa uspona koji vodi iz ove ulice na Strossmayerovo šetalište.

Ovi zidovi su ostatak nekadanjih Gričkih bedema. Zid koji se spušta od Novakove kuće na zapadnu stranu prekinut je prama Mesničkoj ulici

time što je ugrađen na sjeverni zid one čudne kuće u Mesničkoj ulici broj 16. Ta kuća imade prema Kapucinskim stubama otvorene drvene verande. Izgleda da je to jedini ostatak sredovječne arhitekture u Mesničkoj ulici. Isti zid spuštao se je nekad na Mesničku ulicu k »mesničkim vratima« pa se je zatim uspeo do kule u Visokoj ulici, koja danas sačinjava glavnu zgradu Kraljevskog dvorca.

Na mjestu gdje danas stoji Zachova kuća bila je nekad kapelica sv. Ivana (Szabo: »Knjiga o starom Zagrebu«).

Gruntovnica iz god. 1857. kaže da je vlasnik gr. ul. br. 250 općine Gornji grad bio Ignatz Ružek, advokat iz Varaždina. Taj uložak sastojao se je iz kuće u Mesničkoj ulici broj 135, (danas br. 12). Ukupna površina kućišta i vrta označena je sa 730 četv. hv. Kuća je tada bila jednokatnica.

Iz građevnog spisa broj 52 iz god. 1852. vidimo da je Ružek dao u kuhinje uvesti štednjake, a ujedno je prama tome i dimnjake preudesio. Nakon svršenih radnja obavljen je očevid 22. travnja 1852., pa je uporaba štednjaka po gradskoj građevnoj vlasti odobrena.

Iz popisa pučanstva obavljenog god. 1857. vidimo da je u Ružekovoj kući stanovao Karl vitez Jedina, vojni major-auditor. Taj Jedina bio je godine 1863. sudac istražitelj u sudbenom postupku protiv zagrebačkog dobro poznatog građanina i trgovca Ilije Guteše, (životopis u »Zagrebu« br. 11. 1934.). Gutešu su sa ostalim sukrivcima u Brodu uhvatili, da je verbovao vojnike (falschwerbung) i sabirao novce i oružje za tudju vojsku, (srpsku protiv carevine Turske za oslobodjenje Bosne i Hercegovine). Na sudu u Bjelovaru 12. rujna 1863. osuđen je Guteša na 3 godine tamnice dok su sukrivci Stevan Priljev i Ilija Uzelac osuđeni prvi na vješala, ali je pomilovan na 12 godina tamnice, a drugi je osudjen na 3 godine tamnice. Sukrivac parok Šorko iz Sadilovca osuđen je na 3 godine tamnice.

Na sjednici gradskog zastupstva 19. listopada 1863. čitan je dopis bana Šokčevića, kojim se poglavarstvu grada Zagreba stavlja do znanja da je Ilija Guteša osuđen i da će biti odveden u zatvor u Terezijansku tvrđavu, pošto je kriv radi »kupivojske«. (»Pozor« od 22. listopada 1863.).

Zaključkom sjednice gradskog zastupstva od 19. listopada 1863. brisan je Ilija Guteša iz knjige građana grada Zagreba radi toga, što je suđen na tamnicu. Građanstvo je dobio na sjednici gradskog zastupstva od 28. travnja 1861. Zagrebačkim općinarom postao je još god. 1857. Čast građanina povraćena mu je na sjednici gradskog zastupstva 25. rujna 1874. (Gradski arkiv br. 6560—1863., 2466—1864. i 15.575—1874.)

Ugovorom od 1. travnja 1861. proda Ružek kuću sa vrtom Zachu Josipu i Barbari za 6850 for. Iza njih naslijedila je kuću njihova kći Anka udata Kale. God. 1880. daruje ona polovicu nekretnina svom suprugu Dragutinu Kaleu. Ovaj god. 1880. nadogradi kuću na drugi kat. Ujedno je lijepo uredio vrt, koji bijaše upravo uresom onog kraja.

God. 1885. odredi gradsko poglavarstvo Dragutinu Kaleu, da iz razloga što predstoji bojazan da će se doljnji dio vrta rušiti na stazu koja je iz Mesničke ulice vodila na Strossmayerovo šetalište, sagradi uz svoj vrt potporni zid. Put na Strossmayerovo šetalište bio je već dosta uređen a onaj jaki zid koji taj put drži sa strane Mesničke ulice izgrađen je god. 1864. na temelju zaključka sjednice gradskog zastupstva od 9. ožujka godine 1863.

Povodom Kaleovog utoka poništila je zem. vlada odredbu gradskog poglavarstva glede izgradnje potpornog zida, odredila da se provede rasprava i da gradska općina dio troška za izgradnju zida doprinese. Odluka vlade proglašena je na sjednici gradskog zastupstva 18. svibnja 1885. O dređen je očevid gdje je ustanovljeno da gradska općina jedino želi da se podigne metar visoki zid, koji će onemogućiti puzanje zemlje sa Kaleovog vrta na stazu. Kale izjavi da će sam podignuti zid u visini kakav danas stoji ali uz uvjet ako mu gradska općina dade pripomoć od 1000 forinti. Ovaj Kaleov predlog bude primljen na sjednici gradskog zastupstva 12. travnja 1886. te ujedno odredjeno da se za podignuće zida raspiše jeftimba.

Građevno poduzeće Šafranek i Wiezner obvezuje se zid podići za 1050 for. Kale stavlja ponudu da će za svotu od 1050 for. u vlastitoj režiji zid izgraditi što u sjednici gradskog zastupstva dne 24. svibnja 1886. na predlog zastupnika Jambrišaka bude prihvaćeno. Kale je zid izgradio pa je gradsko zastupstvo na sjednici 18. rujna 1886. tu radnju odobrilo, nakon što je povjerenstvo sastojeći od gradskog zastupnika Guteše, Jambrišaka i gradskog mjernika Seča dne 7. rujna 1886. pronašlo da je zid dobro izgrađen. Prije nego je zid sagrađen, rasle su na tom mjestu ruže koje su sačinjavale plot prama gradskoj stazi. Te ruže su svake godine u doba cvata prekrasno mirisale, pa su svojim mirisom napunjale cijelu Mesničku ulicu. Kada je zid podignut nestalo je tih mirisavih ruža.

Dragutin Kale umro je 1903. u 56. godini u vrlo slabim materijalnim prilikama, akoprem je nekada imao izim kuće u Mesničkoj ulici još i veći posjed u Gornjoj Ilici kod broja 198 spram Pantovčaka. Tu je Kale otvorio novu ulicu izmedju posjeda Mandalice i potoka Jelenovca (današnja ulica »Nad Lipom«). Taj posjed je parcelirao, što mu je dozvoljeno zaključkom gradskog zastupstva od 5. travnja 1886.

Iz knjige namještenog osoblja u tiskari »Narodnih Novina« vidi se, da je Kale, koji je izučio tipografski zanat, od mjeseca svibnja 1889. bio namješten kao tipograf, te je bio uposlen kod slaganja lista »Narodne Novine«. U tom zvanju zateće ga smrt god. 1903.

Spomenuli smo da je Kale dao vrt kraj kuće u Mesničkoj ulici krasno urediti. Tu je Kale u ljetnim mjesecima često priređivao lijepe zabave

na koje je pozivao svoje prijatelje i znance. Kaleov vrt i njegove zabave tadanjim zagrepčanima bile su dobro poznate.

Kaleova supruga Anka umre god. 1913.

God. 1888. kupio je Kaleovu kuću u Mesničkoj ulici broj 12 Vladimir pl. Barac Repenjski, gradski tajnik (kasnije gradski senator) za svotu od 23.000 for. Danas su vlasnici te kuće nasljednici Vladimira pl. Barca i to Eugenija Korajzel rođ. Barac, Barac pl. Dora i dr. Vladimir pl. Barac.

Još ćemo opisati jedan zanimivi a već poznat nalaz koji je u Mesničkoj ulici baš kod kuće broj 12. god. 1878. otkriven. Te godine polagale su se po zagrebačkim ulicama cijevi za novo uvedeni vodovod. Kada su radnici dana 13. ožujka 1878. kopali pred tadanjom Zachovom kućom, naišli su u dubini od dvije stope na zidani svod. Probušivši taj svod pokaže im se hodnik koji je bio na tom mjestu šest metara visok a isto toliko širok. Naravno da je taj neočekivani nalaz zainteresirao cijelu javnost pa su zagrepčani upravo u masama tamo hodočastili da vide to čudo od hodnika. Novine su o tome pisale, a građani su nagađali od kuda i do kuda taj hodnik vodi. Konačno je ustanovljeno da se otkriveni hodnik povlači od bivšeg Jezuitskog samostana (današnja zgrada armijskog zapovjedništva), a svršava na lijevoj obali tuškanačkog potoka, preko puta Streljane. Tuškanački potok bio je još prije rata otvoren a kasnije radi higijenskih razloga presvođen.[2] Na svršetku bio je hodnik jedan i pol metar visok i toliko širok. Građen je bio od cigle i to samo iz jednog reda, svod je bio građen u obliku bolte. Gradnja, a tako i cigla, bila je veoma solidna, što se vidi odatle, da je bolta u Mesničkoj ulici bila samo dvije stope ispod ulične površine, a nije se srušila dapače ni raspucala nije, akoprem je kroz stotine godina preko nje prošlo mnogo konjanika, kola i drugog tereta. Stara

[2] Streljačko društvo zamolilo je još god. 1895. da se potok Tuškanac, koji je pred Streljanom otvoren tekao, pokrije, a ulica za toliko proširi. Ova molba raspravljena je na sjednici gradskog zastupstva 21. prosinca 1895. gđe je zaključeno, da će se u proračunu za god. 1896. osigurati potrebna svota za uređenje potoka Tuškanca.

God. 1896. i 1897. pristupilo se je presvođenju potoka, pa je najprije presvođen onaj dio na Sofijinom putu ispod vrta Financijskog ravnateljstva do Streljane. Trošak presvođenja iznašao je 14.883 for. 6 novč. Poslove je obavilo građevno poduzeće Milan Eisner i Adolf Erlich i Egidij Kornitzer (sjednica gradskog zastupstva od 11. listopada 1897.). Za zasipavanje grabe, koja je ostala nakon presvođenja, dozvolila je Streljana na svom posjedu iskop zemlje, pa je uslijed toga premještena društvena kugljana i paviljon za glazbu. Ovo je uzeto na znanje na sjednici gradskog zastupstva 3. svibnja 1897. Od Streljane do Ilice presvođen je potok Tuškanac iste godine (1897.), pa je trošak iznašao 3091 for. 80 novč. Presvođenje obavilo je isto poduzeće kao i onaj prvi dio. (Sjednica gradskog zastupstva od 11. listopada 1897.)

Tom zgodom ćemo spomenuti ,da je već zaključkom sjednice Gradskog zastupstva od 28. prosinca 1885., povodom molbe Franje Mihelja, zaključeno, da se u donjem dijelu Tuškanca i Sofijinog puta ne će dozvoliti gradnja kuća iz razloga, da taj dio krasnog perivoja ne izgubi od svoje ljepote.

bolta je sve to ustrpljivo uzdržala. Istom zgodom hodnik je pretražen pa se je ustanovilo da je ispod Zachove kuće hodnik zatvoren zidom kojeg su valjda podigli kada je kopan podrum za Zachovu kuću. U samom hodniku pronadjena je dulja žica omotana gutta-perkom, ostatak brzojava koji je potjecao valjda iz god. 1848.

O tome tko je taj hodnik gradio bila su mišljenja podijeljena. Jedni su kazali da su ga izgradili Jezuiti, pa da je isto takav izgrađen do Jezuitskog samostana pa sve do Remeta do nekadašnjeg Pavlinskog samostana. Isto takav hodnik da je bio izgrađen i do zgrade plemićkog konvikta. Drugi su tvrdili da su taj hodnik izgradili Grički građani i da su se pomoću njega za vrijeme ratnih opsada opskrbljivali sa živežom. Hrvatski književnik August Šenoa u povjesnom romanu »Zlatarevo Zlato« spominje takav tajni hodnik. Opis ovog hodnika donio je i »Obzor« od 15. ožujka 1878., te »Narodne Novine« od 14. ožujka 1878.

Ravnatelj državnog arhiva E. Laszowski opisao je u »Zagrebu« br. 3 iz 1936. pod naslovom »Mesnička vrata u starom Zagrebu«, da pronađeni hodnik nije bio neki tajni hodnik, koji je spajao Jezuitski samostan sa tuškanečkim potokom, već tvrdi prama podacima i nacrtima iz god. 1825. da je to bio kanal kojeg je graditelj Felbinger sagradio. Međutim svakako je čudno da su pomenute novine iz god. 1878. taj kanal opisivale kao tajni hodnik, akoprem su još tada živili nekoji stari zagrepčani koji su se mogli sjetiti kada je Felbinger god. 1825. taj kanal gradio. Gotovo sigurno se može predmjevati da su tadanji novinski pisci ispitivali stare ljude glede historijata nađenog tajnog hodnika, pa je doista čudno da su se svi god. 1878. složili u tom da je nađena podzemna građevina tajni hodnik, koji je kako smo naveli i August Šenoa spominjao.

Kako smo opis tajnog hodnika donijeli prama novinskim vijestima iz 1878., to smo se morali obazrijeti i na opis g. Laszowskog.

GORNJI GRAD

Thuroczy: Za ime božje, Lidija, ti si prenervozna... Bilo bi bolje da ga danas ne vidiš!

Lidija: Zašto ne danas?... Zar će drugi put sve to biti ljepše i poštenije?

Thuroczy: Lidija, ti ćeš biti smirenija.

Lidija: Ne!... Ili danas... ili nikada!... Neka sve to bude što prije svršeno!

Thuroczy: Poznam te... ali budi s njim pažljiva, Lidija... I on nosi svoj križ!

Lidija: Neka udje... I ostavi nas na čas same!

Thuroczy: Idem, Lidija, ali ne zaboravi na mene!... Na ime Thuroczy! *Ode.*

Lidija sama. Ponovno pripali cigaretu i nervozno prodje pozornicom.

ŠESTI PRIZOR

Ulazi Spinelli.

Spinelli *zastane kod vrata:* Spinelli!

Lidija: Viste sve doznali od mog oca?

Spinelli: Vjerujem da i vi o meni sve znate, baroneso?

Lidija: O vama?... Uvjerena sam da ne ćete stavljati nikakovih uvjeta?... To bi se kosilo sa instrukcijama, koje sam dala mom ocu... I koje vam je on vjerojatno točno precizirao... A o vama ne samo da ništa ne znam, nego vas molim da me poštedite i u buduće s bilo kakovim saopćenjima... I konvencijonalni razgovori bili bi mi neugodni... To sam vam htjela reći... I za to sam zamolila oca da budemo kod tog našeg prvog susreta sami!

Spinelli: Razabirem vašu mržnju, baroneso... Osjećam vaš kritički pogled... Jedno ipak ne smijem prešutjeti a to je, da ću s vašim novcem spasiti čast mog familijarnog imena.

Lidija: Taj novac koji ćete primiti, honorar je što ste spasili neki očev prestiž... On je tako htio... Meni nebi bilo ni na kraj pameti sa svim tim rekvizitima spašavati plod moje istinske ljubavi.

Spinelli: Poštujem te najsvetije osjećaje... iako su nas časovi naših nesmotrenosti doveli zajedno... dopustite mi samo to, da vam velim da je i moj falcificirani potpis na obveznici imao tu namjeru, da likvidiram svoje dugove i da se nakon toga predam potpuno onoj za koju istinski *(na čas stane).* Za koju sam mislio da je istinski ljubim... Vi baroneso, ljubite

drugoga... To mi odaje vaš ton... i vaša rezignacija... i taj naš brak bit će krvava ironija naših osjećaja!

Lidija: Moj otac nije mi ništa spomenuo o nekim falcifikatima... On je sa zanosom govorio o nekoj vašoj vojničkoj karijeri... Ja do jednog i drugog ne držim ništa... Tu se spašavaju neka imena, a to je glupo... Ljudi su sve, a imena ništa... Ali nemam volje da debatiramo suvišne stvari... Ja vam imam samo to reći... Tražim potpunu slobodu svih mojih koraka... Ja ću i kao gospodja Spinelli raditi samo ono, što bi mi se kao gospodjici Thuroczy svidjalo... I nebi mogla... i nebi htjela... podnositi bilo kakovu vašu kritiku... Ja to moje buduće ime... Spinelli... smatram kao nešto kupljeno... I nešto što nema prava smetati me u mom načinu života... Ja sam prešla tridesetu bez ičijeg autoriteta nad sobom i tako želim nastaviti svoj život... Dati ću vam jedinu koncesiju... a ta je... da ću biti diskretna... Po mogućnosti... Taj moj ton izgleda moguće egsaltiran, histeričan, okrutan, on je medjutim samo iskren i ima tu namjeru da vam na prvom koraku sruši sve vaše osnove, koje bi se kosile s mojom potpunom slobodom!... I to je sve... Ja sam svršila!

Spinelli: Vi ste sve rekli... Naš brak je opsjena za druge... I imati će tu dobru stranu da neće biti opsjena za nas... Zahvaljujem vam na iskrenosti, baroneso i moguće će vrijeme tu našu čudnu vezu blagosloviti barem sa prijateljstvom!

Lidija ode bez riječi.

SEDMI PRIZOR

Vraća se Thuroczy.

Thuroczy *tiho:* Vi ste sami?

Spinelli: Sve znam!

Thuroczy: I?

Spinelli: Smela me je pojava vaše kćeri... Mislio sam naći nešto posve drugo... U ovaj čas žalim zašto je nisam gdjegod prije susreo... Prije svega toga.

Thuroczy: I vi ste se sporazumjeli?

Spinelli: Čudan je to sporazum, gospodine barune... Da je baronesa barem... Ali ne, ne!... O tom ne smijem ni govoriti... Sve to je čudan posao.

Thuroczy: Čitav život je samo jedan posao, gospodine grofe!... Sjednimo!... Od danas je ovaj dom i vaš dom!

Spinelli: *Stoji zamišljeno.* Dom?

Spinelli je blijed. On predosjeća da je pojava Lidije Thuroczy srušila jednu imaginarnu katedralu... Jedan polutamni hram s rasvjetljenom Madonom... On je barem tako jednu ženu nazivao svojom Madonom... Slutnje se javljaju prije velikih dogodjaja... Spinellijeve slutnje su teške.

TREĆA ILUSTRACIJA

Salon u zrinjevačkoj palači Spineli. Stilski i otmjen. Dogadja se 19. novembra 1891. — Kada Pussevich govori o dogodjaju carske jahte »Miramare«, na koprenastome zastoru »Laterna magica« prikazuje pojedine prizore iz njegovog pričanja.

PRVI PRIZOR

Kod šahovskog stolića sjede Pussevich i Thuroczy. Na drugoj strani Spinelli sam. Pred njim konjak a on nervozno puši cigarete i iznad njega odvija se gusti dim. Pussevich puši salonsku lulu s dugim kamišem.

Pussevich: Osam godina, moj Thuroczy... I koliko se je toga promijenilo u tih osam godina?

Thuroczy: Vi ste krivo proricali, von Pussevich!... Zar ne vidite kako se je narod smirio... I posve je zaboravljena ona revolta iz 1883. zbog magjarskih grbova.

Pussevich: Pazite na kraljicu!

Thuroczy: Zašto domine Pussevich?... Ja ne vidim da bi bila ugrožena... Vi očito žalite za ovim pionom, kojega ću vam s ovim potezom oduzeti?

Pussevich: Pazite dobro na dasku i čuvajte kraljicu!... A što se tiče nekog mira kod naroda... i tu se varate!... Khuen plijeni sve novine i misli da je time zamrla i narodna duša... A ja vam velim, da je tako mnogo gore... Sada se pronose vijesti od usta do usta i takove su fame bile uvijek daleko opasnije od svih štampanih članaka... Ono što bi se moglo napisati... I dok se u Zagrebu sve plijeni, bečka »Trübine« donaša za tog vašeg bivšeg gjulskog velikog župana i njegove trabante katastrofalne vijesti... Vi i opet stavljate kraljicu u opasnost... Vidi se da loše kombinirate!

Thuroczy: Richtig!... Vi imate zbilja pravo!

Pussevich: Ja uvijek imam pravo, Thuroczy!... Kao što i vi imate uvijek krivo... I kod šaha... i kod politike.

Thuroczy: Zašto uvijek tema o toj nesretnoj politici?

Pussevich: Jer ta nesretna... u pravom smislu nesretna... politika suviše duboko zadire u sve nas... Pa i u vas, Thuroczy... I vi ste ste naš čovjek i zar vas ne tangira u vašem ponosu kada na Markovome trgu sjedi čovjek,... gospodar ove zemlje... koji je jasno i bistro prije devet godina rekao: — »da je njegovo rodište doduše u Hrvatskoj ali da se on osjeća Magjarom«... On je već kod svog nastupa bacio rukavicu svima nama i zar ta naša zemlja nema svojih sposobnih ljudi?... Zar i vas ne vrijedja ta prepotencija?

Thuroczy: Ja nisam pozvan da to prosudjujem... Ja se nisam a i neću baviti politikom... »Ein politisch Lied — ein garstig Lied« rekao je Goethe.

Pussevich: Rekao je tako za onu perfidnu politiku, koja zbog lične koristi zaboravlja i na ponos... i na poštenje... i na čast. Thuroczy... A to je kod nas magjaronska politika... Politika one grupe kojoj i vi pripadate!

Thuroczy: Ja ne pripadam ni jednoj grupi, von Pussevich!

Pussevich: Ali primili ste u vrijeme naše najteže narodne borbe magjaronski barunat!

Thuroczy: To je bila stvar krune, von Pussevich!

Pussevich: I magjaronskog ministra prezidenta Kolomana Tisze... I onoga čovjeka, s kojim ste dobavljali trule željezničke pragove... I nemojte, Klement, da spomene mi ono, što mi je često vaša pokojna gospodja govorila za toga gospodina, koji ima glavne zasluge što ste vi postali baron... Budimo iskreni. Zar nije tragično da sin tipičnoga korduša Turoca... Turoca, Thuroczy... daje za neke prljave magjarske ciljeve 100.000 forinti samo da se uplete u peštanski magnatski kasino?

Thuroczy: Vi uvijek čudno docirate, von Pussevich!

Pussevich: Ja vam govorim samo istinu... I hoću da vam objasnim, koju je politiku nazvao Goethe ružnom pjesmom... Da se je otac gurao za vrijeme najžešćeg bečkog apsolutizma u nekakove prelojalne ljude, to još mogu razumjeti, jer je on sve to... i veze... i visoko društvo... i plemićku povelju trebao zbog posla... Ali vi ste bogati, kći vam je izvrsno opskrbljena i zašto da niste s onima, koji se pred tudjincima ne sagibaju kao britve... Britve, Thuroczy!

Thuroczy: Ja sam vas već molio da me poštedite s vašim patriotskim savjetima... Ja znam što hoću i mislim...

Pussevich: Uvijek kada s vama šahiram vidim po potezima i vaš karakter, Thuroczy... To se najbolje vidi na toj daski... I život... i čovjek... i njegova životna filozofija... Vi ste još suviše blizu opterećen s nagonom za što bržim profitom... Vi se još uvijek niste snašli u bogatstvu, jer čovjek mora proći kroz generacije da mu bogatstvo postane nešto prirodno... prirodjeno... naravno samo po sebi... Onda se tek radja u čovjeku ono drugo, što se zove gospodstvo... Biti gospodin a ne britva... Može se dogoditi da čovjek izgubi imanje... i novac... ali gospodstvo ostaje i ono ne može podnijeti nad sobom nepravednoga gospodara... To je ona aristokracija kakovu bi vi htjeli imati... I mislite da ju imate, ali vaše je srce prazno, Thuroczy... Bez ponosa... Vi ste rodjeni sluga, a ne gospodin!

Thuroczy: Vi me u igri uvijek zbunjujete s tim prokletim vašim

politiziranjem ... i toliko mi toga servirate da čovjek mora izgubiti logiku ... I sve to na tako nimalo zgodan način da mi postaje gotovo nejasno, što vi zapravo hoćete od mene ... I zašto mi sve to govorite?

Pussevich: Htio bi od vas da ... kada ste već postali »Gornji Grad« u koga gleda čitava Hrvatska, budete ako ne posve uz nas, a ono barem ne na protivničkoj strani ... Ja dobro znam da je taj savremeni Gornji Grad samo fikcija, ali u tu fikciju vjeruju hiljade i hiljade ... Koga je vraga vama potrebno kod svake quasi svečane zgode da se pokazujete uz Khuena? ... Vi time difamirate svu gornjogradsku prošlost, jer u vašoj gornjogradskoj palači živjeli su, radjali se i umirali heroji ... Heroji, Thuroczy ... To hoću od vas ... A govorim vam sve to za to, jer još uvijek spram vaše pokojne gospodje osjećam poštovanje i uvjeren sam, da bi ona iako tudjinka, bila već za to na našoj strani, jer se uz Khuena prikupio samo izrod i propalica! ... Perfidni interes!

Thuroczy: I to je malicijozno, von Pussevich!

Pussevich: To je istina, Thuroczy ... Ona je često puta predamnom osudjivala vašu servilnost ... I stidila se ... I postajali ste joj tudji ... Isto kao i kontesi Lidiji ...

Spinelli se gane u svom naslonjaču.

Thuroczy: Kontesa Spinelli je daleko od svih političkih rezonovanja ... i ako već uvlačite u debatu moju pokojnu ženu, molim ... da je kontesa Lidija daleko od svih tih naših moguće i malo preuzrujanih razgovora!

Pussevich: Šah ... Šah i mat! ... Tolike godine s vama igram i vi uvijek gubite!

Thuroczy: Vi me uvijek zbunjujete!

Pussevich: A što vi, conte Spinelli? ... Vi čitave večeri niste progovorili ni riječi?

Spinelli: Misli, gospodin kapiten!

Pussevich: Mislio sam da ću vas barem danas naći dobro disponiranog ... Ali ovdje se nije ništa dogodilo ... Osam godina i uvijek ista monotonija ... Klement uvijek gubi ... kontese Lidije još nisam vidio u toj palači ... a vi šutite kao da ste sablast u nekom zapuštenom dvorcu.

Thuroczy: Hoćemo li revanch?

Pussevich: Ne, Klement ... Dosta mi je ... Ja ne bih bio večeras ni došao, da se nisam nadao u tom salonu zateći neku promjenu ... Više života!

Thuroczy: Zašto baš večeras?

Spinelli: Pusti! ... Znam što želi reći gospodin kapiten ... Ako se u osam godina nije ništa mijenjalo, zašto da baš danas oživi taj ... kako vi velite ... zapušteni dvorac?

P u s s e v i c h: Na današnji dan... prije osam godina... 19. novembra 1883. obavljena je u crkvi svete Katarine svadba baronese Lidije Thuroczy i conte Spinellija... I za to sam bio uvjeren, da ću danas Lidiju zateći ovdje... A našao sam vas same... I ostali smo sami!

T h u r o c z y: A propos!... Primio sam pismo iz Beča... Ekselenc Ramberg čestita tebi i Lidiji... Vidiš on je bio pažljiviji od mene, jer...

S p i n e l l i: Hvala... Odgovori mu hvala!

T h u r o c z y: A sto se inače čuje nova in politicis?

P u s s e v i c h: Vi ste neobičan čovjek... Najprije me psujete zbog nekih političkih tema, a sada ih sami započinjete... U ostalom najnovije je to, da je Khuen nezakoniti sin Franza Josepha...

T h u r o c z y: Von Pussevich, za ime božje, što govorite?

P u s s e v i c h: I sada nam je svima jasno zašto se taj mladi gospodin drži tako čvrsto na Markovom trgu... Ja doduše nisam protiv toga, da se car brine za svog naravnog sina i da mu poklanja neka magjarska imanja s predikatom H e d e r v a r y, ali da kopilana postavlja na prvo mjesto jednoga naroda, kao da su Hrvati kmetsko naselje...

T h u r o c z y: Molim vas da tako ne govorite... Pa te su riječi užasne, von Pussevich!

P u s s e v i c h: Vama je mnogo toga užasno, Thuroczy... I za to tako komotno turate glavu u pijesak... Započeo sam o narodu koji se s pravom buni, vi ste me prekinuli... Započeo sam o vašoj pokojnoj gospodji... koju i danas vanredno cijenim... I tu ste me prekinuli... Spomenuo sam i kontesu Lidiju i tu ste vi sami prešli na političku temu i sada se zgražate nad mojim riječima... A ja sam vam toliko puta rekao da govorim samo istinu... I za moje razgovore odabirem samo istinu... I zbog te istine ja se gotovo tom čitavom vašem krugu pričinjam i kao prkonjica... i kao provokator... i kao cinik... a ja bi htio samo da u vama probudim ono, što je ipak najdivnije u životu... A to je istina... Istina bez svih konvencijonalnih obzira... Zašto do vraga da čovjek ne može s nikim onako razgovarati kako misli?... I zar vi mislite da ja ne vidim kako vi izbjegavate odgovore samo da nebi čuli istinu. Iako znate da ja tu istinu znam, vi se je ipak bojite... Vidite s vašom pokojnom gospodjom moglo se je govoriti bez svih tih obzira... A i kontesa Lidija ima tu divnu prednost, da ako govori, govori samo istinu... U njoj živi ono, što bi vi htjeli da imate... U njoj živi aristokracija... Ona to ima od vaše majke rodjene grofice Elbensheim, koja se je prije ženidbe s vašim ocem i kao propala osjećala aristokratkinjom... Vi ste baštinili dušu vašega oca, a Lidija je vaša pokojna majka.

T h u r o c z y: Vi ste mi večeras toliko toga rekli, da se gotovo bojim nastaviti konverzaciju... Činite mi se previše osjetljiv... Neobično uzbudjen.

P u s s e v i c h: Buni me da sam našao ono, što sam našao!

T h u r o c z y: Da smo sami ne bi mi sve to smetalo... Vi ste stari prijatelj naše kuće, vi ste mnogo s nama proživjeli i gotovo su se sve važne zgode posljednjih dvadeset godina odigravale i pred vama... ali ovdje je i conte Spinelli...

S p i n e l l i: Pusti!... Gospodin kapiten govori istinu... On govori i tebi... i meni... i ovom mrtvom domu... Zašto da se tu ne čuje istina?... Ako smo prijatelji onda govorimo bez maskiranja... Ti predamnom sakrivaš toliko toga, što bi se moralo tu čuti... Znam, ti se bojiš da me ne povrediš, ali ja ipak čujem... i nosim u sebi te neizgovorene riječi... Teške riječi... I zar je onda čudo, da kapiten u meni vidi neku sablast... I gore nego sablast, koja se povlači iz sobe u sobu i nigdje ne može susresti ono, što bi moglo unijeti života u tu grobnicu... i ludnicu!

T h u r o c z y: Ti, Giovanni, možeš reći što hoćeš... Ja to neću... ne smijem i ne mogu... Ima maska koje se nikada ne skidaju, pa ni pred najintimnijim prijateljima... Ako se štogod dešava u toj palači, onda se to dogadja jedino za nas... I samo za prostor izmedju ovih zidova... Vi, domine Pussevich, odbijate revanch, pa mi dozvolite, gospodo, da se oprostim... Idem do kazina!

P u s s e v i c h: I ja ću s vama, Thuroczy... Ovo kišno vrijeme vodi me u postelju!

S p i n e l l i: Kapiten, ostanite... Molim vas ostanite!

T h u r o c z y: Ti trebaš mira, Giovanni!

S p i n e l l i: Danas bi mi bilo vrlo teško da sam sam... Gospodin kapiten bit će mi najugodnije društvo... ako ga smijem zamoliti?

P u s s e v i c h: Spinelli, još jednu lulu, drage volje!

T h u r o c z y: Preporučam vam se i do vidjenja, gospodo!

P u s s e v i c h: Klement, do vidjenja i promisli što smo govorili!

S p i n e l l i: *prati Thuroczya do vrata:* Do vidjenja.

Thuroczy ode.

(Nastavit će se).

E. Laszowski:

24. lipnja i Ivanjski krijesovi

Ivanjski krijes prastari je običaj, koji datira još iz poganskih vremena. Slava Ivanj-dana očuvala se je do danas ne samo u nas i u opće kod Slavena, već i kod mnogih drugih naroda. Stari su Slaveni u sunovratini ljetnoj koja pada izmedju kršćanskoga Vidovdana i Ivanjdana, svetkovali svetkovinu bogu žetve Sutridu žrtvama, a ta svetkovina trajala bi po više dana. Uz žrtve obavljala su se pranja i kupanja u živim vodama. Ovaj poganski običaj prešao je i kršćanstvo, te današnji Ivanji krijesovi nijesu drugo van stare žrtve bogu žetve.

Ivanj-dan se još i danas razno slavi medju slavenskim narodima. Uz krijesove obavlja se i kupanje, koje čisti od grijeha. Rusi tjeraju na Ivanjdan svoju stoku u vodu, kao što i Dalmatinci i otočani svoju u more. Od toga običaja pozvali su Rusi sv. Ivana »Kupalom«, jer se ima svaki stvor na taj dan — na Ivanje — okupati. Poznato nam je, da je kupanje i umivanje u mnogih naroda vjerski običaj, čišćenje od ljage i grijeha. Znamo da su stari Egipčani kupali se u Nilu, da se čiste, a Indijac se mora bar jedamput u životu okupati u svetom Gangesu, dok Ausi od pamtivjeka hodočaste k svetim rijekama Donu, Dnjepru, i Bugu. Znamo i to, da se je sv. Ivan umivao u Jordanu i tamo Krstio Spasitelja — i otuda se zove i Krstiteljem.

Stari su Egipćani poštivali božanski Nil i smatrali ga Apisom, stari Indijci Ganges Višnjom i Gandevi, a tako su stari Slovjeni smatrali svoje rijeke bogovima hraniteljima.

Svečanost kupala još se i danas slavi krijesovima i kupanjem medju Rusima i Ukrajincima, a naročito na visovima Karpata, gdje na Ivanjdan u noći plamte nebrojeni krijesovi oko kojih se pleše kolo i pjeva. Iza toga slijedi bacanje vijenaca u vodu, što čine djevojke, a momci vijence po vodi hvataju. Tu dobro paze djevojke, jer vjeruju, da će momak, koji dohvati vijenac biti muž one, koja ga je u vodu bacila. U mnogim krajevima slijedi i kupanje, i bosonogo skakanje po žeravici krijesa.

Ivanjdan slavi se i u nas Hrvata od vajkada.

I u našem starom Zagrebu slavio se je osobito svečano Ivanjdan. Slavlje to obavljalo se je u sred varoši na Markovom trgu gdje se je palio krijes (ignis seu rugus). Ovu lomaču načinili su gradjani, a pomagali su i učitelji i školska djeca. Da što za ovu svečanost očistio se je i trg i sve ulice. Kad je planuo krijes svakako se je zvonilo, a uz krijes pjevalo i plesalo. Dakako tu nije manjkalo i dobroga zalogaja i vina.

Svakako je to palenje krijesova na Markovom trgu bilo dosta pogibeljno, jer znamo, da je u ono staro doba bilo po varoši i dosta drvenih kuća, natkritih daskom ili šindrom.

Kod krijesova nadjoše se veseli gradjani sa svojim sucem i magistratom, a bilo je tu i gostova. Tako vidimo g. 1590., da su kod krijesova i velikaši i plemići, koji su tad boravili u Zagrebu. Moguće je bio ban. Osobito su čašćene prisutne gospodje, a g. 1584. častili su gradjani kod krijesova svoga propovijednika Ladislava i slatkišem (confecta)! Svakako se je oko krijesova i plesalo, jer je to bila osobita slava. Kako se vidi paljen je krijes na samo Ivanje rano u jutro pred zorom.

O tom imamo u gradskim računima ove bilješke:

U gradskim računima od god. 156. stoji zabilježeno: »Za tim na blagdan sv. Ivana Krstitelja polag običaja gospode gradjana kod lomače (rogus) za gospodu gradjane i gradjanke kupljeno je vino za tri talira od Mihajla Dekanića.« God. 1584. zabilježeno je: »23. juna dano je u ime napojnice 18 denera učitelju škole s odraslijim učenicima, te onomu koji je dovezo drva za lomaču. Istoga dana je onima, koji su čistili ulicu i trg, u ime napojnice 5 denera i jedan beč. Na blagdan sv. Ivana Kristitelja, koji je 24. juna dano prema starom običaju ove varoši turnaru, sluzi i zvonaru u ime napojnice 8 denara, što su složili lomaču na gradskom trgu.« Istoga dana na blagdan sv. Ivana Krstitelja, kad su se već sastali kod lomače gospoda starješine (seniores)i ostali građani zajedno sa gospođama po po spomenutom starom običaju, koji se običaje obdržavati, potrošeno je 56 pinta vina, svaka pinta po 4 krajcare i to sam kupio od svoga vlastitoga . . . 4 for. 20 den.« Tamo i istoga dana kupljena je za gospodje i zbog prisutnosti gospodina Ladislava propovjednika jedna funta konfekta za 40 den. Istoga dana kupljeno je trešanja za 35 den.

God. 1589. je zabilježeno: »Onda u subotu na blagdan sv. Ivana Krstitelja, polak staroga i dobroga običaja ove varoši zagrebačke, kod vatre ili lomače na trgu grada (teutrum civitatis) sačinjene i u običajno vrijeme zapaljene, potrošeno je za gospodu sve gradjane, zajedno i gospodjama gradjankama onamo sazvanima ukupno 108 pinta vina, svaka pinta po 8 denara . . . Istoga dana je za trešnje i kruške 20 den. Istog dana dano je gospodi prisežnicima i vijećnicima, koji su ondje služili, 16 pinta vina . . . 1 for. 28 den. Dvojici vratara, turnaru, zvonaru i slugama dano je 5 pinta vina za to, što su očistili trg (teutrum) . . . den 40.«

God. 1590. bilježe gradski računi: »Na blagdan sv. Ivana Krstitelja potrošeno je na zbor gradjana i neku gospodu velikaše, koji su bili kod lomače i na večeru gospodja, koje su bile pozvane u kući mojoj kao suca, kruha, kopuna, vina i druge potrepštine u svemu 6 for. 16. den.«

Prof. Dr. Franjo Bučar:

GOSTIONICA KATICE GREGORIĆKE NAJSTARIJA GOSTIONICA U ZAGREBU

Na Potoku, gdje se danas nalazi palača Bartulićeva i Velika kavana i Tkalčićeva ulica nalazila se je do prije nekoliko godina kuća, koja je bila naslonjena na jednu još dobro uščuvanu kulu bivšeg Cistercitskog samostana, kasnije dvora jednog zagrebačkog plemića. U toj kući u prizemlju nalazila se je malena gostionica Katarine Gregorićke, koju su pod stare dane nazivali samo mamica.

Gospodja Katica bila je udova iza supruga Franje mesara telićara, koji je imao svoju mesnicu nedaleko gostionice Pod Zidom u vlastitoj kući, te je rano umro, ostavivši dvoje djece. Bila je rodjena Mikšić od stare zagrebačke porodice. Otac Antun Mikšić bio je tkalac i posjednik.

Udova je jedno vrijeme vodila sama gostionicu i mesnicu svoga muža. Kasnije je mesnicu preuzeo njezin sin, koji je doskora zajedno sa svojom sestrom umro, te je tako Gregorićka opet sama dalje vodila svoju gostionicu. Gostionica sastojala se samo od jedne oveće sobe uz koju se je nalazila malena pivnica, dočim je kuhinja i njezin stan od dvije sobe bio u prvom katu kuće. Gostionica mamičina bila je uvijek prvorazredno vodjena sa finom stakleninom, rubeninom, posudjem i priborom te najboljim vinom i kuhinjom. Zato su tamo zalazila poglavito samo gospoda. Rano ujutro dolazili su i seljaci te mesari na doručak i to baš nije rado gledala, no oko 10 sati počeli su dolaziti zagrebački purgeri na špricere i na gablece, te su tom zgodom pripovijedali najnovije, poglavito zagrebačke dogadjaje. O podne sakupili su se već štamgasti ,koji su bili tamo na košti. Jedan stol bio je t. zv. aristokratski, oko kojega bi se kupili neki zagrebački aristokrati i talmi aristokrati, prava zagrebačka Jeunes dorée, koji su obožavali Gregorićkinu pravu domaću koštu te božansku kapljicu. Konve-

niralo im je to pak i radi toga, jer su s njome pravili račune po volji. Nekoji bi i po više mjeseci ostao dužan, a poslije sve najedamput platio, te ga je mamica izbrisala iz svoje velike knjige, u koju je neprestano i marljivo upisivala svoje dužnike.

Drugi stol bili su sami koncipijenti, literati te pravnici Stračevićanci, stekliši, prava opozicija prvom madjaronskom stolu. Ovaj stol bio je mnogo veći od prvoga, a plaćao jednako neuredno kao i prvi. Jedni i drugi su se dobro poznavali te su politizirali medjusobno, te bi se koji puta i gadno zavadili. Na jednom od malih stolića došli su neki mladi djačići, koji su dobivali badava prehranu od mamice, te koji bi odmah, čim su se nahranili tiho opet iščezli, rekavši mamici: »Ljubim ruke i hvala«. Gospodja Katica sjedila je opet za jednim malim stolom uz pivnicu, te je sama dvorila svoje goste, jedino što je kuharica donesla jelo na stolove.

Ona bi jela na lijepo prostrtom stolu, a kuharica ju je dvorila. Svaka je kuharica morala biti vrlo čista i prvorazredna, jer je inače za čas i bez otkaza letila iz kuće. Sama Katica bila je uvijek lijepo odjevena te pristala gospodja ,a svaki dan ujutro dolazila je frizerka, da joj uredi bujnu kosu. Bila je uslijed toga, što je mnogo sjedila, nešto odebela, te nije godinama izlazila iz svoje kuće. Da ipak vidi, kako Zagreb raste, koji je kao prava domorodka nadasve volila, što su joj njezini gosti točno raportirali, uzela bi koga od svojih rodjaka ili rodjakinja na fijaker, te bi se po koji put na godinu izvezla po gradu i okolici. Svake godine izvezla bi se i na majalis u Maksimir, kako je to onda bio običaj kod svih zagrebačkih boljih obitelji. Sobom bi povela koga od svog roda, uzela vina i mesa za šindelbratene, te bi kod Mirne kolibe u zelenilu sprovela po jedan cijeli dan.

Mamica se poslije ručka malo prilegla, ostavilo vino gostima na račun a pivnicu zaključala. Poslije podne dolazili su opet stari poznanci na špricere i južinu, a za večere sakupilo se je opet isto stalno društvo kao i o podne, samo je na večer bilo još mnogobrojnije, jer su mnogi znanci i prijatelji stalnih gostiju dolazili na vino i na političke razgovore. Tako je vremenom gostionica Gregorićke postala pravo leglo političkih sastanaka, poglavito opozicionalaca Starčevićanaca. Kada su pak bili gradski ili saborski izbori, bila je njezina gostionica upravo stjecište opozicionalnih korteša, koji su častili izbornim gulašem i izvrsnim rujnim vincem. Vino je bilo razmjerno uvijek jeftino, a porcije od jela upravo ogromne i jeftine, te je čovjek jedva mogao da potroši jednu forintu. Ogromna pržolica stajala je 20 novčića, jedan litar novoga vina po 30, a staroga po 50 nvč., dok je najbolje vino iz vinograda kanonika Šuškovića stajalo 1 for. litra.

Medju stalnim gostima bilo je uvijek i djaka Bugara, koji su onda stalno polazili zagrebačko sveučilište, te su bili vrlo zadovoljni sa njezinom gostonicom. Dok su svi od reda uvijek plaćali pristojno Mamici, ona bi

znala i neke siromašne Bugare takodjer badava hraniti. Jedan od njih, realac, bio je dapače i literat Panajot Semerdžijev, koji je na njezin trošak god. 1873. izdao prijevod Lessingove drame »Emilija Galotti« u Zagrebu u tiskari Albrechta na bugarskom jeziku.* Semerdžijev se je Gregorićki putem novina javno zahvalio, istaknuvši, da je ona tim plemenitim činom pomogla cijelu bugarsku književnost. Ujedno joj je dedikovao jedan u zlatorezu uvezani primjerak te knjige, sa posebnom toplom dedikacijom, koij se je poslije njezine smrti izgubio. Medju njezinim stalnim gostima bili su kasnije ugledni profesori, tako dr. Bončev, dr. Vankov, Conev i neki drugi. Osobito živo je bilo kod Mamice na večer. Aristokratski stol bi brzo povečerao te izmakao raznim uštipcima i primjedbama političke naravi sa stola stekliša, te bi pošao kuda drugamo na daljnju zabavu. Kod toga stola bili su: grof Vojkffy, poznati zagorski kavalir bez jedne ruke, koju je u dvoboju izgubio, plemenita braća Pavleković, pl. Galiuf, dr. Gavranić, narodni zastupnik i advokat, pristavi Badovinac, Sljepčević, sveučilišni profesor i narodni zastupnik dr. Franjo Spevec i još neki drugi. Kada su imali kojeg odličnog gosta, dali su si rezervirati i večeru u posebnoj sobi u prvom katu.

Kod stekliškog stola bili su oduševljeni političari opozicionalnci: Pajo Gašparović, Nikola Kokotović, pisac i pravoslavni Hrvat, dr. August Harambašić, dr. Mile Starčević, koncipijent Marinić, Latas rodjak Lataspaše u bivšoj bosanskoj Turskoj, mladi Hercegovci oduševljeni hrvatski pisci Ivan Miličević i Osman Nuri Hadžić, kojemu je Mamica govorila Turčin, braća Švarci-Crnojević, književnik Martin Lovrenčević te mnogi akademičari pravnici i filozofi, lierati, narodni zastupnici i drugi, koji se još danas ugodno sjećaju Mamice i tamo sprovedenih večeri. Od purgera dolazili su dobro poznati trgovci Francek Bošnjaković, J. Kaiser, Hinko Javand, frizer Bazzoli, koji su već bili stariji, no ipak rado boravili medju mladeži i koji puta ih počastili.

Osobito se je društvenost razvila u subotu na večer, gdje je obično bilo veliko društvo na okupu. Tu se je razvila slobodna politička zabava i rasprava, osobito kad je otišao Madjaronski stol. Tu se mnogo govorilo i držale su se nazdravice sve do 12 sati i dulje, te se je sakupljalo i za Staroga. Na stolu je bila uvijek škrabica za Starčevićev Dom, a u novinama bilo je uvijek spomenuto, koliko se je za spomenik sakupilo kod Katice Gregorićke, što je njoj vanredno godilo. U njezinoj gostionici sakupljeno je bilo nekoliko stotina forinti za Starčevićev Dom, a kada je Stari umro dne 28. veljače 1896., položila je i ona oduševljena domorodka i njegova štovateljica prekrasni vijenac na hrvatskom trobojnicom i na-

* »Savremenik«, 1929. broj 4. Bučar: Rijetka bugarska knjiga izašla u Zagrebu.

pisom: »Najvećem Hrvatu — dru Anti Starčeviću!« te je na svojoj kući izvjesila crnu zastavu.*

Mamica je bila vrlo ljuta na novu naredbu, po kojoj je njezina gostionica bila proglašena krčmom, jer je imala malene prostorije, te je uvijek morala uzeti licencu prek 12 sati. Jednako se je srdila i kada su njezinu gostonicu nazivali Na Potoku, a ne Pod Zidom, što je ljepše zvučilo. Uplivom svog madjaronskog stola uprla je sve sile, dok joj nisu njezin lokal opet proglasili gostionicom, zašto se je poslužila i oblnim mitom kod tadanje varoške gospode, poslavši kojemu gospodinu jednog zeca, šunku ili teleći but te nekoliko litri finog Šuškovića.

Kada joj je to sretno pošlo za rukom maknuti naslov krčme, restaurirala je sasvim svoju gostionicu, koja je bila uistinu najstarija gostionica u Zagrebu. Ova gostionica bila je utemeljena još god. 1775. po zagrebačkom gradjaninu Tomi Kramariću, kojega sestra ili kći udala se za Mikšića. Tu je bilo stjecište narodnjaka prema tradiciji još iz Napoleonovih vremena, a kasnije su se sastajali i ilirski narodnjaci i domorodci iza žalosne tragedije narodnih žrtvi na Markovom trgu. Gostionica bila je iskićena patriotskim slikama iz prošloga vijeka, a vodili su je uvijek potomci tog Kramarića i bila je uvijek na glasu radi dobre kapljice i zalogaja te narodnih patriotskih sastanaka. Nakon 119 godina bila je ta gostionica godine 1894. restaurirana od unuke Kramarića, gospodje Katarine Gregorić rodj. Mikšić. Djedo Kramarić umro je u svojoj 85. godini, a njegova unuka Katica preuzela ju je godine 1860. Novo restaurirana gostionica bila je svečano otvorena dne 8. rujna 1894., kojom zgodom sabralo se je tamo birano i staro zagrebačko patriotsko društvo, te je bila sabrana lijepa svota za Starčevićev Dom. Na gostionici je od tada visio cimer sa napisom: »Gostiona Katarine Gregorić osnovana po djedu Tomi Kramariću godine 1775.«

U njezinu gostionicu dolazili su i Sokoli te bicikliste. Ona se je začlanila u ova društva te je držala za bicikliste, koji su onda bili u velikoj modi, »Radfahrzeitung«. Osim toga je za madjaronski stol držala »Narodne Novine«, a za ostale svoje goste »Hrvatsko Pravo«« i ostale opozicionalne novine. Kako klerici nisu smjeli primati u klerikatu opozicionalne novine, dolazili su i oni, kada su imali svoj izlaz, osobito četvrtkom ujutro, tamo na gablec i na čitanje novina. Mamica ih je mlade i čedne samilosno gledala i dobro ih podvorila, razgovarajući se kao mati s njima ljupkom starom zagrebačkom kajkavštinom.

Bicikliste su i Sokoli održali tamo mnogobrojne svoje klubske večeri i sokolske sastanke.

* »Hrvatsko Pravo«, od 28. veljače 1898.

Velike proslave održale su se u mamičinoj gostionici na Katarinino, dne 25. studenoga, kada je bio njezin imendan i kada se je načeo njezin glasoviti bermet. Tada se je slavilo te jelo i pilo bez računa, te su mnogi ljudi znali tu situaciju vrlo dobro izrabiti. Svatko je plaćao samo koliko je htio i mogao. Osim toga su se obdržavale velike slave na Badnjak te na Božić i Uskrs, na koje dane j emamičina gostionica, što se tiče čuvanja i obdržavanja starih hrvatskih običaja, bila na glasu.

Tu su dominirali August Harambašić sa svojim poetskim govorima, a Mile Starčević sa svojim političkim govorima. Jednako su i Bugari slavili na svečani način svoj »vlaški« badnjak i svetkovine, kojom zgodom su častili svoje prijatelje, a plaćali samim Napoleonima.

Kako su nastajala sve teža vremena i kako je mamica bila predobra te nije vodila točne račune, što su mnogi gosti znali izrabiti, bilo je i njoj sve teže i teže, no nije se nikada tužila nikome osim u najbližem rodbinskom krugu. Ne zna se, kako bi se to sve bilo svršilo, da nije konačno nakon teže bolesti dne 28. veljače 1898. umrla naglom smrću u 64. godini svog života. Pokopana je bila dne 1. ožujka u 4 sata poslije podne uz saučešće mnogobrojnih njezinih znaca i štovatelja te rodbine, a zadušnice su obavljene dne 3. ožujka u 9 sati kod Sv. Marka, na koje su takodjer došli mnogi npezini znanci i štovatelji. Sve zagrebačke novine su registrirale njezinu smrt kao prave hrvatske domorodke.

Njezinom smrti nestalo je ove glasovite i toli poznate Gregorićkine gostionice, kamo su kao na kakovu političku burzu dolazili i mnogobrojni politički pristaše iz cjelokupne bivše trojednice. Njezina kuća je poslije smrti prodana, a na mjesto gostionice smještena je tamo mesnica, koja je stajala do prije nekoliko godina, dok nije cijeli niz kuća na početku Potoka porušen uslijed nove regulacije Dolca.

Inž. Ferdo Šega:

KIPCI IZ STAROGA ZAGREBA

Kak su veseli Zagrepčani nadmudrili šestinskoga plebanuša

Već od nekinegda Zagrepčani su rado hodočastili po proštenjah u bližnjoj i lijepoj okolici Zagreba. Najrađe pako u Remete, Sv. Šimun, Šestine, Čućerje i Sv. Mihal, gde su se uz beli cipov-kruh, delektirali sa slasnim i masnim p e č e n i c a m a, koje su kasnije švapski došljaci nazvali »šintelpratn«, a uz to sa peharčekom »srablivcem« zalevali svoja suha grlašca sa dobrom domaćom muškom kaplicom iz staroga trsa, kojega još nije natepla za sve veke prokleta dotepena filoksera.

Od svih proštenjah bilo je pako najnapornije hodočašće k Svetom Jakobu na Medvednici, koje se obdržavalo kao i sada »onu nedelu po Jakobovom« t. j. koncem mjeseca Jakobčaka (srpnja). Zagrebački purgeri već su se u pol noći uspinjali do kapelice Sv. Jakoba, šegrti su dakako napred nosili lampaš za posvetu, a na plečih pun koš stroška, gore pako oko kapelice kuhale su Bistrajnke već pred ranu zoru kiselu svinjsku juhu, šestinski pečenjari pekli pečenice, a samoborski peki prodavali iz koša svoj cipov. Odmah po podne vraćali su se romari u Šestine i tamo se odmarali od teškoga puta do črnoga mraka, ponajviše u Kulmerovoj i župnoj crkvi. Bila je to stara šega, da su gospodin šestinski plebanuš taj dan pozvali na objed svojem obilnom stolu, dobre svoje znance i prijatelje.

Naša se je pripovjest pripetila još u ono staro vrijeme kada se meso seklo na funte, teletina prodavala na frtale, a vino na holbe i poliće, dakle tamo početkom osamdesetih let. Oko rodoljubnog i gostoljubivog stola tadanjeg šestinskoga plebanuša prečasnoga Košćeca, sabralo se odlično zagrebačko društvo. Domaći školnik bio je tada Andrija Fijan, koji je već podržavao prijateljske veze sa kazalištem, to su bili u tom društvu i Mandrović, oba brata Antona, Ban i drugi. Uz obilan objed bilo je cijelo društvo vrlo raspoloženo, šalilo se, pjevalo i nazdravljalo, samo nekako bilo je malo vinstva.

Upitan domaćina, zakaj špara s pijačom, odgovori: »Znate prijatelji, najte zameriti, kak znate imam na farofu po starom jušu pravicu točiti svoje vino. Idemo potlam dol, pak bumo doli popili koji polič, znate bi mi moji zamerili, da tuliko društvo dojde k meni a v mojoj krčmi niš ne potroši«. Ovoj odgovor nije nikako zadovolio društvo. Kada je župnik otišao malo van iz sobe, reče Anton: »Znate co, panovi, mi bume prevarili župnika, da sme svi ponoreli, jeli sme za furšpajz glive, pak bume rekli pan

župniku, da su glive bile norglive, i da se proti noreriji kak vračtvo musi puno puno dobro staro vino pit. Ti Mandović nisi jedel gliv, ti budeš rekel župniku kak smo svi nori od gliv«.

Kada se malo kasnije povratio u sobu gospodin plebanuš, našao je čudno društvo, svi su pravili razne grimaze, Anton je skakao po sobi penjao se na prozor tobož da kani skočiti dolje u dvorište, drugi se jedan drugome grozili noževima i vilicama. Jedino Mandrović je u kutu mirno sjedio i zdvojno gledao u društvo. Župnik ga upita: »Zaboga, Adame, kaj je to«. »Ej župniče, šta je? Ljudi se najeli otrovnih gliva, pa poludili, nema ništa, daj odmah vina, mnogo vina, staroga i čim jačega, jer samo alkohol vino izliječi taj otrov«.

Župnik pohita u podrum i za čas donesoše sluge i dekle svaki po škaf vina iz kojih su sa srabljivci »bolestnici« grabili i pili taj božji lijek. »Nori betežniki« su se napokon smirili i umorni od vračtva pozaspali, koji na stolu, stolcu, a koji i pod stolom. — Za dva tri dana cijeli se Zagreb smijao uspjeloj prevaranciji veselih zagrebačkih glumcov, jedino je Prečasni dugo i dugo jako mrzlo odzdravljal na pozdrave svim Zagrepčanom, kad su prolazili mimo farofa.

KURUŽNA NANČA.

Bila je inače fajn ženska, stasita, obla i kozičava, kako je to bilo tada u modi. Imala je svoju kućicu u »Cigajnskoj varoši« t. j. Kožarskoj ulici. »Ja sam bolše familije«, znala je reći Nanča, moj tatek je gradski pisar, ja sam namešćena pri fiškalu vu Dugoj ulici, a moj mladji brat je Bahnaufseher«.

»Kak, vraga to?« upitaše ju.

»No kak ne. Moj tatek piše metlom po gradskih vulicah i napravi s tim više hasna gradu, neg kojito gradski pisar tam gor na magistratu, koji dane i dane zabadav črčka po papiru. Ja sam namešćena pri fiškalu, gde pod ribam, obloke perem i držim v redu negovu kancelariju. Moj bratec je pak Bahnaufseher na Medarićevoj kuglani v Novoj Vesi i tam kegle postavlja društvam, No, kaj očete, nismo mi čisto jedna činovnička familija?«

»No, če bi tak«, odgovoriše slušači.

Kako je bio od pamtivijeka, još tam od gospe Eve, običaj, imala je i naša Nanča svojega dečka, a po tadanjoj modi, soldata i to još muzikanta, Pemca Pepeka iz bande od »pedesetreće«, s kojim je v nedelu popoldan išla na »Ausgang«, ponajviše tam daleko, daleko u Lašćini, a vraćala se proti jutra doma. Jednoga dana dojde Nanča doma sva u plaču. »No kaj je zaboga?« upitaše ju, kaj ti je gdo vumrl«. »Ni mi nigdo vumrl, još je gorše, moj je Pepek muzikant premešćen k muziki vu Petrinju, kaj bum ja sada bogica brez nega, niš nemam od nega, neg samo mojega miloga šest meseci staroga Pepeka. Sama nemam skoro niš, a od tih 3 forintov, kaj služim

pri fiškalu na mesec, bum morala sebe i mojega maloga slatkoga pankrta hraniti i oblačiti«. Muzikant Pepek javljao se pismom svojoj Nanči, iz početka svaki tjedan, a poslije sve redje i redje, dok jednom izostaše posve njegova pisma.

Nanča je bila zdvojna, odlučila da ga poišče u Petrinji. Odluči se na daleki pješki put, kupi si za četiri krajcera veliki hlebec kuruznoga kruha (zato je susjedi nazivaše »Kukuruzna Nanča«) ode preko Savskoga mosta prema Petrinji. Za nekoliko dana vrati se u Zagreb, nije ga našla, premješten je opet nekamo daleko u Poljsku. Nije bila niti tužna, reče: »Kaj me briga, nek ide k vragu, ako nemam staroga Pemca Pepeka, ostavil mi je bar mojega maloga Pepeka, koji, znam, me ne bu nigda ostavil«. Mali Pepek je rasao, išao je u školu na Kaptol, bio je dobar učenik, četvrti razred pri ravnatelju Irgoliću svršio je s odlikom.

Nanča ga dala u gimnaziju, gizdala se s njim, bodrila ga da se i dalje dobro uči: »Vuči se samo, Pepek, da bu danas — sutra kaj iz Tebe, da buš jurist, savetnik, fiškal il kaj takvoga, da ne buš muzikant kak ti je tata bil.« Pepek je dobro svršil 2 gimnazije u treću se već nije zapisao, nego na iznenadjenje svih svojih drugova osvane kao soldatek u uniformi sa lirom na Aufschlagah, uzet je bio kao muzik-eleve k pedesetitrećoj. »Kaj ću, reče kukuruzna Nanča, prokleta pemska muzika po ocu, vudrla mu je u glavu, al glečte kak mu fajn stoji uniforma, celi otec«.

PRVI PAROBROD U ZAGREBU.

Začudit ćete se, dragi Zagrepčani,, kad doznate, da je jednom u istinu doplovio u Zagreb pravi pravcati parobrod, onakav na paru i sa obe strane sa velikimi kotači, kakvi još i sada plove tam negde dole po Savi i Dunavu. Bilo je to u proljeće god. 1886. upravo pred pedeset let. Već rano u jutro sav Zagreb bio je uzbudjen, fakinčići su bježali ulicom vićući: »Damšif-Damšif je pri Savskom mostu, hodi gor na Promenadu buš videl kak črni dim sukla iz nega«. I u istinu cijela se Promenada, sada Strossmajerovo šetalište, napunilo znatiželjnoga svijeta, od kojih mnogi donesoše svoje dalekozore, kojima promatrahu tamo daleko, daleko na Savi parobrod. I mi realci sa prozora stare realke na Griču, promatrali smo prvi put u svom životu parobrod, koji je bio privezan uz tadanji drveni savski kolni most, a Sava se na daleko i širok razlila te dopirala na Savskoj cesti sve do ženske kaznione a i dalje prema Zagrebu.

Uslijed velikih kiša u Kranjskoj, neobično nabujala je tada u proljeće Sava i poplavila velike i plodne površine od Zagreba pa sve dalje dolje po Posavini. Te poplave nanesoše silne štete narodu. Ni tada, kao i kasnije, nisu se odlučujući brinuli, da se provede temeljita regulacija rijeke Save, nego samo obećavali, a nikad ništa izvršili. Uslijed velike vode mogao je

tada doploviti u Zagreb mali parobrodić iz Siska. Kasnije se doznalo u Zagrebu, da je to bila jedna uspjela demonstracija sisačkih rodoljuba protiv tadanjeg bana Hedervarya i njegovih gospodara Madjara, koji 18 godina nakon sklopljene nagodbe Hrvata s Madjarima (1868.) nisu održali nijedno obećanje, da će pravedno dijeliti ubrane državne prihode. Pljačkali su Hrvatsku i Zagreb, podizali hrvatskim novcem pol svoje Pešte, sagradili velebne palače za razna ministarstva, škole, zavode, muzeje, parlamenat, učvrstili obale i pristaništa svojeg Dunava, sve onako upravo hohštaplerski ,a za Hrvatsku i Zagreb nisu marili. Zagreb i Hrvatska bila je dobra samo za doprinose i podavanje. Za to su i propali. Vrag ih je odnio za uvijek. Od njih je ostala samo jedna žalosna uspomena. Prošla su vremena, a medjutim je Sava i danas nakon ovih drugih osamnajst let »plovna« i obale »utvrdjene«, kako je bila i god. 1886. kada su po njoj mogli »ploviti« parobrodi.

Društvene vijesti

Na dan 9. svibnja 1936. (subota) poslije podne u 19 sati održat će se u velikoj dvorani Gradskog Doma u gornjem gradu (Ulica sv. Ćirila i Metoda) redovita glavna godišnja skupština sa ovim dnevnim redom:

1. Pozdrav pretsjednika.
2. Izvještaj tajnika o radu u minuloj godini.
3. Izvještaj blagajnika.
4. Izvještaj nadzornog odbora.
5. Promjena pravila.
6. Predlog o visini članarine za god. 1936/37.
7. Prihvat pravilnika Časnog suda.
8. Izbor novog upravnog odbora.
9. Izbor nadzornog odbora.
10. Izbor časnog suda.
11. Eventualija, te predlozi članstva.

Predlozi gg. članova imadu se uputiti pismeno Upravnom odboru barem 3 dana prije skupštine (§ 16. slovo g).

Ne bude li u određeno vrijeme dovoljan broj redovitih članova, skupština će iza pola sata nastaviti svojim radom i donašati zaključke bez obzira na broj prisutnih članova (§ 15).

Pravo glasa na skupštini imadu samo oni članovi, koji su podmirili odnosni dio godišnje članarine (§ 5).

Stoga se gg. članovi umoljavaju najuljudnije, da ovrše svoju dužnost i do glavne skupštine podmire svu zaostalu članarinu.

Za upravni odbor:

Pretsjednik:
Dr. **Tomo Cuculić** v. r.

Tajnik:
Stjepan Stiegler v. r.

ŠKABERNA

GRAĐEVNI MATERIJAL

Samoborski pijesak
Betonske cijevi
Cementne pločice
Beton. vratašca za dimnjak
Mramorna zrnca itd.

ZAGREB, Samoborska c. 18
Telefon 7706

Izdavač »Društvo Zagrepčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Vodnikova 10. — Uredništvo i uprava Jelačićev trg 6. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska c. 47.

Trgovina speceraja i delikatesa
MIRKO CRNIČKI
ZAGREB
Maksimirska 46 - Šulekova 1

RADIATOR
izvadja
centralna grijanja, pripreme tople vode, vodoopskrbne naprave, sanitarne uredjaje, parne praone, sušione itd.
Projekti besplatni
FRANJO KEMPER
ZAGREB
Petrinjska ulica 77
Telefon 52-28 — Brzojav: Radiator

LUSTERE
i sve vrste rasvjetnih tjelesa
dobavlja domaća tvornica
IVAN PASPA i SINOVI
ZAGREB
Bogovićeva ulica br. 9

JUGOSLAVENSKO
INDUSTRIJSKO I TRGOVAČKO D. D.
Gundulićeva ulica 17 ZAGREB Telefon 26-67 i 20-17

Generalno zastupstvo:
tt. ROBERT BOSCH A. G., STUTTGART
Zastupstvo:
CADILLAC, LA SALLE, BUICK, OPEL I BLITZ AUTOMOBILA
tt. General Motors Continental S. A., Antwerpen.
Zastupstvo:
M. A. N. DIESEL MOTORA, TERETNIH AUTOMOBILA I AUTOBUSA
tt. Maschinenfabrik Augsburg-Nürnberg A. G.
Prodaja:
svih Bosch proizvoda, Bosch akumulatora, svakovrsnog auto pribora.
SPECIJALNA RADIONICA ZA POPRAVKE BOSCH-PROIZVODA

ELEKTRIČNA INŠTALACIONA RADNJA

prima na popravak MOTORE. — Specijalna izradba ostalih rasvjetnih tjelesa

FRANJO ŠTIFTER

Dalmatinska 4 ZAGREB Telefon 26-66

JUGOSLAVENSKO SIEMENS D. D.

ODIO ZA SLABU STRUJU

isporučuje, montira i uzdržava telefonske i signalne uredjaje svih vrsti. — Dobavlja sinhrone satove i instrumente za električna mjerenja.

ZAGREB, RATKAJEV PROLAZ 7 — TELEFON 34-50

Ferek trgovina gotovih odijela

Telefon 8867 Zagreb Jelačićev trg 9

Stalan veliki izbor gotovih i po mjeri odijela za gospodu i dječake. Izradjujemo uniforme, športska odijela, ulstere, slipone, hlače, trenchcoate, proljetne i zimske kapute, kabanice i t. d. uz najniže dnevne cijene.

Vodeće nabavno vrelo špecerajske i kolonijalne robe

IVAN PENIĆ D. D. ZAGREB

Veliko skladište i izbor biranih vlastelinskih vina

MLINEK I ŠLEGR MESNICA — VLASTITI PROIZVOD SUHOMESNATE ROBE

ZAGREB, MASARYKOVA ULICA 16

TELEFON 62-94 FRIGIDAIRE HLADIONE U VLASTITOJ KUĆI

Restauracija „NOVI ZAGREB"

Pod Zidom br. 10

Preporuča se cijenj. gostima

Novi vlasnik JOSIP SOLAR

HRVATSKA INDUSTRIJA KATRANA D.D.

RADNIČKA CESTA 29. ZAGREB TELEFON BROJ 5364

Izvadja asfaltiranje cesta, trotoara, dvorišta, kućnih ulaza i t. d. uz najjeftinije cijene.